

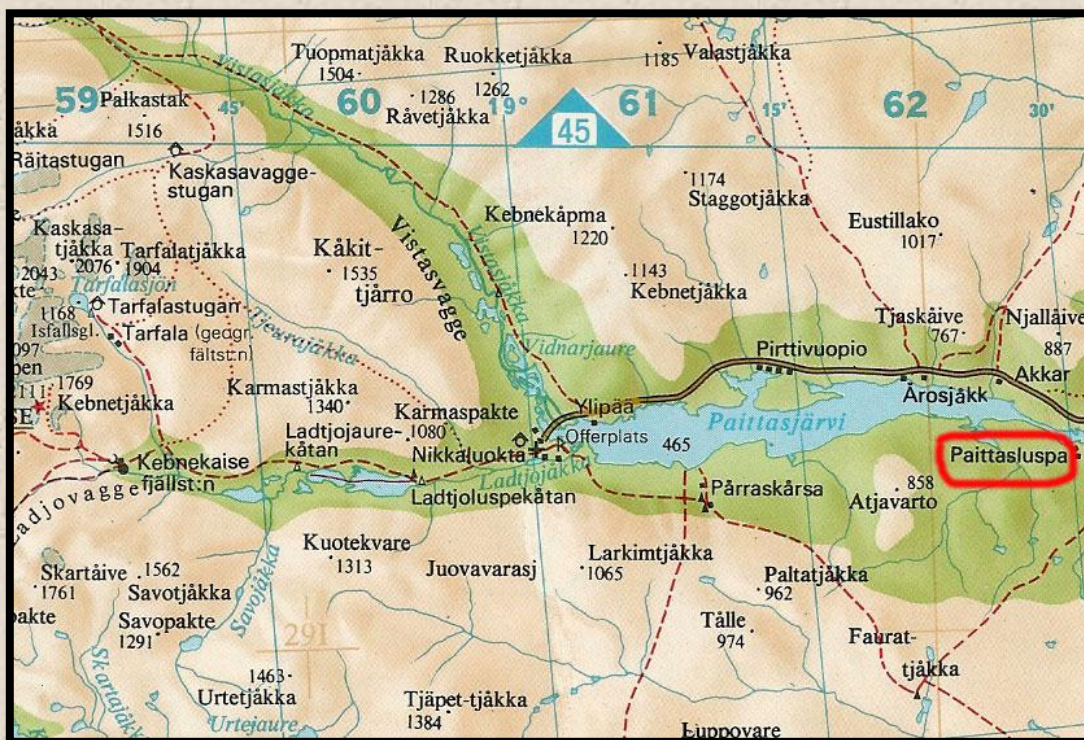
Sara Ranta Rönnlunds berättelse om "Monkka" Salomon Johansson Stålnacke.

Att människorna hade det tufft både i brukssamhället Svappavaara och i övriga Lappland förtäljer historien nedan som jag hämtat ur Sara Ranta-Rönnlunds bok "Nådevalpar". Historien handlar om Salomon Johansson Stålnacke, född 1863-02-26 i Svappavaara.

Salomon var son till Johan Henriksson Stålnacke född 1813 och hans fru Brita Kajsa Larsdotter född 1819.

Kapitlet i boken heter: "Hur järvhuvudet blev husrivaren Monkka".

"Salomon Johansson Stålnacke, även kallad för 'Monkka', hade bosatt sig i Paittasluspa där han också kom att bedriva en handelsbod.

Som det ofta var på den tiden, lämnade handelsmännen ofta ut varor till sina kunder på kredit, som de sedan kunde betala när de sålt ripor, fisk eller skinn som de fått pengar för. Vid samma tid levde även Kaalasvuomatraktens första lantbrevbärare Johan Henrik Fjällborg 'Posti-Juntti', äldsta son till Henrik 'Sata-Heikka' Fjällborg. Johan levde med fru och barn i en nytimrad stuga på en udde i Kaalasluspa vid sjön Kaalasjärvi, detta var då i början av 1900-talet.

När Johans hustru en dag besökte Stålnackes handelsbod för att köpa socker, salt, russin och andra stapelvaror, hade Salomon nekat henne mer kredit med orden: 'Ni skall betala skulden, om ni så ska göra det med erat hus', hade han sagt. 'Och innan ni har betalt, får du inte ett enda dugg mer från min affär, inte ett kilo salt, inte en topp socker, inte ens ett skålpund kött'. Till saken hörde (till Monkkas försvar) att Johan Fjällborg lovat sin stuga som pant för löftet att han skulle betala för de varor han fick ut från handelsboden. Tiden gick och Monkka som hade redovisningsskyldighet inför sina leverantörer såg sig ingen annan utväg än att resolut riva Fjällborgs stuga och ta denna i pant, som han blivit lovad av Fjällborg.

En dag kom Monkka tillsammans med några män till Johan Fjällborg (vilken själv var bortrest på en längre jaktresa), männen han hade med sig var timmermän. Där stod då fru Fjällborg med fyra små barn och ett femte på väg, helt ensam och utelämnad när männen småningom rivit ned nästan hela stugan innan dagen var slut. Hon fick tyst hjälpa till att bära ut familjens möbler och husgeråd i en förvaringsbod som de hade på gården. Familjen fick sedan bosätta sig i ladugården fram till dess att Johan Fjällborg med hjälp av omtänksamma vänner och grannar småningom byggt en ny stuga på samma plats där den gamla stått".

Sara skriver: "Fordringsägaren som på ett så drastiskt sätt skaffat sig täckning för krediterna, denne vresige Salomon Stålnacke, Monkka,

hade väl aldrig varit allmänt omtyckt, men de händelser jag nu skildrat skapade en än mer utpräglad opinion emot honom. Han levde ju under ordnade förhållanden, hade god ekonomi och leverantörernas förtroende att driva affär i konsignation och levde gott på denna rörelse, som var ensam i orten och hade en betydande omsättning av stapelvaror men även av fågel, fisk och renkött. Nog skulle Monkka klarat sig utan att så bryskt riva taket över huvudet på mångbarnsfamiljen, menade man".

Sara beskriver Monkka så här: "Gubben Monkka var en mycket färgstark person. Han var karsk i tonen nästan alltid och mot alla. Men en som lyckades vinna hans vänskap hade vunnit någonting speciellt. Liksom hans attityd var allt annat än lismande, så var hans vänskap desto fastare och lojalare. Eftersom han inte log mot alla, hade han råd att vara vänlig mot de få som han blev vän med."

Sara, vilken i sig själv var en rättrådig och framåt kvinna lyckades med det svåra konststycket att vinna Monkka till sin vän. Tidigt på våren år 1926 besökte Sara Monkkas hem, han hade då insjuknat i troligtvis magcancer och hade nu överlåtits sin affärsverksamhet till sin dotter som bodde hemma hos föräldrarna. En hel dag tillbringade Sara där hos Monkka och hans hustru och dotter. Denna dag berättade "Moni" som han ville bli kallad i vanligt tal, sitt livs historia för Sara, vilken lyder så här:

"Som du vet föddes jag i Svappavaara, och jag hade många syskon. Våra föräldrar hade det svårt. Vi ägde ingenting, utom tre magra kor. På vintrarna var de här korna utmärklade av brist på föda. Far brukade som andra småbrukare om vintrarna hugga timmer nedanför odlingsgränsen i trakten av Parakka. Det året som far dog och lämnade mor ensam med oss barn i olika åldrar, var det en sådant där dålig vinter med mycken snö, tidigt töväder och därefter köld som hade frusit snöskorpan till is. Mor hade hört i byn att järven hade härjat i trakten kring Leväniemi, och att det här och var på myrarna där fanns många renar, som järven hade dödat genom att bita av halspulsådern och dricka djuret torrt på dess varma blod. Sådana hela renkroppar låg där frusna och bara väntade på att bli upphittade. Man kunde finna dem genom att se och höra var korparna mest höll till. Och mor gick ut för att på detta sätt skaffa mat till familjen. Med yxa och dragkälke, med lite salt, tändstickor och kornkaffe, gav sig den snart 60-åriga tolvbarnsmamman ut för att skaffa mat till sina svältande barn. Hon åkte på ett par hemmagjorda skidor, i långa kjolar med lappskor på fötterna men utan benkläder av något slag. Klädd på detta sätt, som kvinnorna var på den tiden, gick mor ut med kälkens rep över axeln. Någon timme efter det att vi sett henne skida bort, blev det en väldig snöstorm och alla djävulens makter härjade i fjällvärlden. På den tredje dagen mojnade vädret, och byborna gick ut för att söka vår mor. De hittade henne död och utan huvud, liggande framstupa på sina skidor, fortfarande med kälkens draglina om axlarna och med spadstaven i sina händer. Hon låg

där ihjälfrusen och utan huvud. Byborna sökte genom området kring platsen och fann då hennes kranium omkring 10 meter från kroppen. Järven brukade ibland gnaga huvudet av sina offer och gjorde det inte så sällan med renar. Så kom då byborna dragandes med mor på hennes kälke. En frusen renkropp fanns fortfarande fastsurrad bredvid henne. Så var vi då lämnade ensamma utan far och utan mor".

"Några av mina syskon gick i skolan, som inte var annat än ett jordiskt helvete för fattiga moderlösa. I skolan kallades vi för Ahmanpäät (Järvhuvudena). Många gånger fick jag höra sådana tillmälen, även de första åren på den här platsen. Men det fanns ett ställe där jag slapp sådana glåpord. Det var när jag, endast 18 år gammal, oskyldigt dömdes till ett års straffarbete för renstöld. Straffet fick jag sitta av i Härnösand. Där fick jag lära mig att läsa, och man lärde mig Guds ord, men inte var människorna goda då trots alla dessa gudsord, och inte är det bättre nu heller. När jag kom ut från den där skolan i Härnösand, beslöt jag att lämna helvetesbyn där jag föddes och växte upp. En vänlig man med rikedom, en liten stuga, hustru och sex barn, ännu små, gav mig ett par gamla skidor som han själv hade gjort. Hans enda ryggsäck fick jag låna med löfte att sända den tillbaka med någon pålitlig själ. Jag kom till Saivorova på Gällivare-sidan och fick bo där hos en familj i en liten stuga.

Där träffade jag en jägmästare och fick bli bärare åt denne man från den civiliserade världen. När detta bärareuppdrag var slut, gick jag tillbaka till mitt vanliga slit, fiskade och högg ved. Det var svårt, och jag hade det slitsamt".

"En bror till mig kom till denna by, Saivorova, och bosatte sig där med hustru och två halv vuxna döttrar, och till hans stuga flyttade jag. Jag vistades mycket i skog och mark. En söndag, när jag som vanligt hade varit ute i skogen och kom hem för att som alla ödemarkens slavar vila mig, fick jag veta att dom var ute efter mig igen. Oskyldig var jag förra gången, och jag vet att jag inte heller nu har stulit ens en lus som tillhör någon annan. Sådana fanns det annars gott om på den tiden. Nå, jag sökte mig genast fram till mässingsknapparna och frågade dem vad de ville mig nu igen. En länsman från Vittangi tog fram ett papper, ett brev skrivet av fyra män i byn. I brevet hade de talat om hur det verkligen gick till förra gången, den gången jag dömdes till skolan i Härnösand. Med egen hand hade de skrivit under på att huvudvittnet, bondsonen som vittnade om att jag var den skyldige, i själva verket själv sköt den vita renoxen och bar falskt vittnesbörd mot mig. Vad jag sade i rättegången hade ingen brytt sig om".

"Nu hade vinden vänt sig. Bondsonen, renmördaren som numera som du vet hade blivit predikant, satt i häkte. Så småningom blev det rättegång och jag kallades dit. Det som ingen tidigare hade lyssnat till eller trott på fick jag nu berätta. Menedaren, renmördaren och sedermera predikanten fick fyra år i samma skola där jag varit, och också han lärde sig Gudsordet där. Själv fick jag ersättning för det år jag suttit oskyldigt dömd. Det var järnpengar, sade folk. Dessa pengar fick stå inne, och jag rörde dem inte, för jag var fast besluten att de skulle ge mig min framtid. Så sökte jag upp jägmästaren, en alldeles ny man, ung, trevlig och välskolad. För honom talade jag om att jag ville skaffa mig en odlingslägenhet. På den tiden hade ju inte Kormpälarna (Monkkas benämning på lapparna) ännu blivit så kaxiga som de nu är, och de hade ingenting att säga till om i Kronans parker. Så det blev en affär helt mellan mig och jägmästaren. Jag fick titta på udden Paittasluspa, där tydligen Kormpälarna hade rastat vår och höst. För den udden betalade jag kontant etthundra riksdaler som handpenning, lantmätararvode och lagfart. Enligt kontraktet skulle jag odla upp marken, bygga hus och förbinda mig att arbeta åtminstone en del av vintern i rikets skogar som huggare i den mån det fanns arbetstillfällen. Och det gick bra. Du ser nu här att jag fostrat nio barn och äger tre hästar, kor, tre fiskerötar, alla fiskeredskap som finns, och du vet att jag har en fastighet i Kiruna som klarar sig själv och där jag bara har behållit ett litet rum och hyrt ut resten till tre gruvarbetare och säkra hyresbetalare".

"Sådan var Monkkas berättelse, och den förklarade ganska mycket av hur han blivit den flinthårde man, som han för många var, den man som kunde kasta ut kunder, riva hus för sin gäldenär och som alltid svor över predikanter och den læstadianska läran, men en man som var en vän för sina vänner, en klippa som man kunde lita på och som aldrig gömde falska tankar bakom fagert tal."

Detta var då historien om Salomon Johansson Stålnacke, den visar både hur hårt livet i Svappavaara kunde vara vid denna tid, samtidigt som den visar oss en "Stålnackes" liv och historia. Mycket intressant att läsa om tycker jag!

✓ Sofia Stålnacke b. 1872/12/15

6	✓ Johan Henrik Stålnacke	1848/11/15	v	☐	39
	✓ Sofia Brita Stålnacke	1847	v	☐	
	Barn:				
	Greta Kajsa	1848/11	v	☐	
	✓ Ulrika	1853/11	v	☐	
	✓ Sara Karolina	1855/12	v	☐	
	✓ Johanna	1857	v	☐	
	✓ Salomon	1863/12	v	☐	
	✓ Anna Selma	1866/12	v	☐	
	✓ Johan Henrik	1872/12/15	v	☐	
	✓ Erik Johansson Stålnacke	1873/12/15	v	☐	72 ²⁵
	✓ H. Karola Elis	1879/12/15	v	☐	

Stålnacke 1877

Salomon och Johanna Stålnacke med yngste sonen Albin. Paittasuspa omkr. 1915

